

Lubelskie przedmieścia

Czwartek (I)

CZWARTEK - od niepamiętnych czasów miejsce podmiejskiego targowiska - jest najstarszym przedmieściem Lublina. Badania archeologiczne, prowadzone w latach 1859-1967 ujawniły istnienie tu osady wczesnośredniowiecznej w VI wieku, egzystującej - zapewne z przerwami - do XII-XIII wieku. Z miejscem tym związany jest również - być może najstarszy w Lublinie - kościół św. Mikołaja, istniejący już w X wieku (?) jako budynek drewniany. Pierwsza wzmianka źródłowa o tej świątyni pochodzi jednak dopiero z 1424 r., a murowana budowla dzisiejsza jest datowana na przełom XVI i XVII stulecia.

Od 1669 r. istniała na Czwartku parafia, wydzielona z parafii miejskiej św. Michała. W roku 1866 parafię tę zlikwidowano, przenosząc Jej siedzibę do kościoła poaugustińskiego na Kalinowszczyźnie. W końcu XIX wieku reaktywowano parafię, Czwartek przy kościele św. Mikołaja. Drugim obiektem sakralnym na Czwartku jest cerkiew Przemienienia Pańskiego z 1607 r.

W czasach nowożytnych istniało na Czwartku kilka jurydyk: św. Mikołaja - największa, grunt Zebrzydowskiego, grunt Czartoryskich, jurydyka Bajtka Ruskiego - Bazylińska i Bazylianówka.

Królewski dokument erekcyjny jurydyki św. Mikołaja nie zachował się. Wystawiony był najprawdopodobniej przez Zygmunta I w pierwszej ćwierci XVI wieku i wyłączał przedmieszczan zamieszkałych na gruntach w sąsiedztwie kościoła spod władzy magistratu podając ich pod władzę prebendarza tegoż kościoła. W 1522 r. spotykamy się z płaceniem czynszów prebendarzowi św. Mikołaja przez tamtejszych osadników. W roku 1660 na terenie jurydyki było 20-30 domostw, a oprócz nich ogrody i place mieszkańców miasta Lublina i Podzamcza.

Związki przedmieścia Czwartek z miastem były szczególnie silne po wydaniu przez Zygmunta I, 9 listopada 1541 roku, przywileju uznającego przedmieszczan czwartkowskich - pomimo podlegania prebendarzowi, a później proboszczowi kościoła św. Mikołaja - za obywateli lubelskich i zwalniającego ich od opłat celnych i podatkowych, od których uwolnieni byli mieszcianie i przedmieszczanie Lublina.

Cerkiew na Czwartku.
Rys. T. Augustynek

Upadek tej jurydyki, poza przyczynami ogólnomiejskimi, spowodowany był dodatkowo nadmiernym wyczyszczeniem ludności ze strony proboszczów, którzy podwyższali czynsze i obowiązki poddanych. W stanie postępującego upadku przetrwała ona do roku 1795.

Poza jurydyką kościelną na obszarze Czwartku usytuowany był grunt Zebrzydowski i grunt Czarторыskich.

Pierwszy położony w zachodniej części przedmieścia, zwany też jurydyką Zebrzydowski, oderwany został z gruntów nadanych miastu w roku 1317 na fali tworzenia się jurydyk i libertacji szlacheckich w Lublinie po powstaniu tu Głównego Trybunatu Koronnego (1578 r.). W roku 1860 egzystowało na nim ok. 25 domostw. Drugi przekształcony został w 1689 roku w krótkotrwałą jurydykę przez Jana ks. Czarторыskiego.

Zachodnia część dzisiejszej dzielnicy Czwartek, położona wzdłuż Al. Spółdzielczości Pracy, obejmuje część historycznych gruntów miejskich, usytuowanych szerokim pasem wzdłuż drogi dyskiej, zwanej później lewartowską.

Przebudowa dróg wyjazdowych z miasta w drugim dziesięcioleciu XIX wieku miała ogromne znaczenie i dla tej dzielnicy Lublina. Ulica Nowa, wytyczona ok. 1786 r. została przedłużona nowym traktem lubartowskim, zbudowanym według planów A. Groffego i zastępującym dawny gościniec dyski. Wzniesiono wówczas na Czechówce nowy most i przeniesiono rogiatkę lubartowską pod pomnik wystawiony ułanom poległym w roku 1809, a tym samym związano tę część Lublina ze śródmieściem.

Wkrótce przystąpiono do osuszania stawu zwanego Zażydy, utworzonego przez wody Czechówki, przed ul. Nadstawną, w miejscu dzisiejszego placu targowego i dworca PKS. Zlikwidowano również ogród księży trynitarzy, później publiczny, położony bliżej mostu.